

JOŽE GORIČAR IN LEGITIMIZACIJA SOCIOLOGIJE NA SLOVENSKEM

Kot je bilo dogovorjeno glede na okvir in značaj tega srečanja, se bom v svojem prispevku usmeril predvsem na osebno doživljanje sodelovanja s profesorjem Goričarjem in njegove vloge v uveljavljanju sociologije pri nas. Ob strani pa puščam podrobnejšo analitično obravnavo njegovih del. Niko Toš je že ob sedemdeseti obletnici Goričarjevega rojstva obsežno prikazal njegovo delo in življenjsko pot; danes pa se zdi primerno, da predstavimo predvsem nezapisano, »tiho znanje« v zvezi z njim, ki bi sicer z nami dokončno izginilo.

Začetki sociologije po drugi svetovni vojni sovpadajo z začetki Goričarjeve univerzitetne kariere, pa tudi z začetkom študija nekaterih njegovih študentov, kasnejših sociologov in politologov, na Pravni fakulteti v Ljubljani. Goričar je sicer prve stike s Pravno fakulteto – s posredovanjem zdravnika in politika Jožeta Potrča – vzpostavil že kot honorarni predavatelj »osnov marksizma in leninizma« leta 1949. Dve leti kasneje pa je kot docent začel predavati »Uvod v družbene vede« in pri tem predmetu sem ga kot študent prvega letnika spoznal oktobra 1953 v zbornični dvorani Univerze, tj. v tedanji predavalnici Pravne fakultete.

Nisem se mogel sprijazniti, da bi bilo po prvem letniku že konec obravnave snovi tega predmeta, in dal sem pobudo, da bi še bolj študijsko in raziskovalno nadaljevali z delom v ožji skupini. Goričar je to pobudo sprejel in tudi uradno uvedel to novo in dodatno obliko študija pod imenom »sociološki proseminar«. Mislim, da je to prvi primer, ko se je na ljubljanski univerzi po vojni pojavila dejavnost pod imenom »sociologija«. Pri tem smo obravnavali teoretična dela, kot je npr. Theodor Geiger »Die Klassengesellschaft im Smeltztiegel«; opravili pa smo tudi – verjetno – prvo empirično sociološko raziskavo pri nas: »Kako industrijski delavec preživlja svoj prosti čas?«. S kolegom Marjanom Majcnom sva sodelovala v pripravi ankete in jo izvedla, on v Mariboru v podjetjih Metalna in Boris Kidrič, jaz pa v Žireh v Alpini (gl. kasnejšo objavo: J. Goričar, Kako preživlja naš delavec svoj prosti čas. *Sodobna pota II*, 1957, 321–328, 385–394).

V petdesetih letih se je Goričar že uveljavil v jugoslovanskem merilu s svojimi razpravami o odnosu med marksizmom (zgodovinskim materializmom) in sociologijo in tako se je njemu in tudi nam mlajšim odprla pot v Beograd; meni takoj po diplomi decembra 1958 na sociološki oddelek Instituta društvenih nauk, na znani lokaciji: Narodnog fronta 45. Ta oddelek je

---

* *Akademik dr. Zdravko Mlinar, zaslužni profesor Univerze v Ljubljani.*

Goričar kasneje nekaj časa tudi vodil. Tu se je začel prvi podiplomski študij s področja sociologije v tedanji Jugoslaviji in tu se je pojavilo pomembno žarišče, ki ga poleg Goričarja označujejo imena, kot so R. Lukić, R. Supek, V. Milić in številni drugi, vključno z občasnimi obiskovalci iz drugih dežel, s katerimi smo se lotevali tudi empiričnih raziskav. Npr. z Albertom Meistrom, s katerim smo izvedli raziskavo, o participaciji in sodelovanju v delovnih organizacijah v Smederevu v Srbiji in primerjalno v Niortu v Franciji (kjer smo prebivali pri članih »delovne skupnosti«, ki je bila eden od členov kooperativnega gibanja – podobno kot kibuci – v mednarodnem merilu). Tako smo hkrati vstopali v širši svet.

Občasno sva sodelovala v zvezi s snovanji in pripravami za ustanovitev Inštituta za sociologijo in filozofijo ter s snovanjem in uvajanjem programa sociološkega študija na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Najbolj intenzivno pa sva sodelovala v letih 1960–63, ko sem bil njegov asistent na Pravni fakulteti in sem od njega prevzemal tudi predavanja na več mestih, v Ljubljani (Visoka šola za politične vede), v Mariboru (Višja pravna šola) idr. Tedaj smo že imeli tudi prva srečanja z ameriškimi družboslovci, npr. z nekdanjim predsednikom Ameriškega sociološkega združenja Herbertom Blumerjem (kolokvij v Dubrovniku leta 1953, na katerem so posebno pozornost posvečali ideji komune). Na Pravni fakulteti se je večkrat oglašal kulturni antropolog Joel Halpern, ki smo mu svetovali in mu pomagali pri pripravah njegove monografske raziskave v Šenčurju pri Kranju (več o tem: Z. Mlinar, »Začetki sociologije lokalnih skupnosti v Sloveniji in sodelovanje z ameriškimi družboslovci – ob srečanju s prof. Joelom Halpernom«, Glasnik Slovenskega etnološkega društva 45/4, 2005, str. 40–44).

Širino Goričarjeve angažiranosti pa simbolizirajo predvsem evropska središča, kot so Pariz (UNESCO), Dunaj (kjer je opravljal tudi vlogo enega od direktorjev Centra za koordinacijo družboslovnih raziskav), London, Varšava, Bratislava, Helsinki, Atene ... pa seveda Beograd, Dubrovnik idr. Ob tem se je hkrati pojavljal nekakšen »vdor« ameriških raziskovalcev, sociologov in politologov, s katerimi smo vzpostavljali intenzivnejše mednarodno sodelovanje, zlasti o temah, ki so nakazovale posebnosti jugoslovanske družbe in političnega sistema ter možnosti primerjalne obravnave z drugimi (najprej P. Jacob skupaj s H. Teunejem in drugimi o vrednotah lokalnih voditeljev in razvojnih spremembah, že maja 1965, nato R. Agger, S. Verba, A. Tannebaun, ...). Sodelovali smo ob naših številnih skupnih nastopih na posvetovanjih slovenskega sociološkega društva in jugoslovanskega sociološkega združenja (Ljubljana, Portorož, Split, Beograd, Dubrovnik, Sarajevo idr.). Naj na tem mestu omenim le posvetovanje z naslovom »Stanje in razvoj družbenih znanih na Slovenskem« (1984), ki smo ga pripravili v okviru Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Ni naključje, da smo se prav tu lotili večje akcije v času, ko je bil Jože Goričar glavni tajnik SAZU. Pri tem je šlo predvsem za

sociološko zasnovano prizadevanje, ki je verjetno od vseh doslej najbolj celovito zajelo obravnavano tematiko.

Goričar je že v razmeroma zelo kratkem – in za sociologijo še dokaj neprijaznem – času petdesetih let utiral prostor sociologiji, s tem da se je lahko opiral na svojo predhodno pridobljeno široko izobrazbo. Tako je pomembno prispeval k legitimizaciji sociologije, ki je bila prvi pogoj za njeno institucionalizacijo, ki je sledila. Pri tem se zdi odločilno, da je v kratkem času veliko prispeval k uveljavljanju našega področja znanosti, znotraj katerega so se že predhodno nakopičila bogata znanja, ki so bila v imenu zgodovinskega materializma izključena iz našega okolja. Kot manj pomembno pri vsem tem pa štejem standardno razumevanje vprašanj o izvirnosti posameznih spoznanj, ki jih je Goričar predstavil v svojih delih. To pri zgoščenem in učbeniškem predstavljanju snovi ne more biti v ospredju. Za Slovenijo in nekdanjo Jugoslavijo – še posebej, če gledamo z zgodovinske distance – je bilo pomembnejše, da je Goričar uveljavljal inovacijo, ki je zadevala prisotnost sociologije nasploh.

Pri tem pa je izpolnjeval temeljno osebno predpostavko, ki jo vidim v tem, da je bil v svojem bistvu svobodomislec, odprt, strpen in antidogmatski. Goričar leta 1949, kot načelnik v Ministrstvu za pravosodje (ko je še terjal – lahko bi rekli bolj na ideološki osnovi – disciplinski postopek zoper dva odvetnika), je sicer različen od Goričarja leta 1985, ko kritično zavrača nastope Stipeta Šuvarja o »duhovni revoluciji«, ki da izhaja iz srednjih slojev, zlasti inteligence; pri tem je zavrnil njegovo črno-belo in pavšalno nastopanje proti antisocialističnim in antisamoupravnim silam (gl. npr. »O duhovni protirevoluciji in še o čem. Ob nekaj stališčih Stipeta Šuvarja«, Naši razgledi, letnik 34, št. 1 (1985), str. 7). Hkrati pa vidim pri Goričarju tudi kontinuiteto, npr. ko kritizira apologetsko in dogmatsko predstavljanje »Samoupravljanja s temelji marksizma« (STM), ki vzbuja odpor, podobno kot se je spominjal, da je »nas, razgibane in razmišljujoče študente katehet naredil za ateiste«. »Mene je za ateista naredil katehet!« – preberemo v intervjuju, ki ga je z njim opravila Manca Košir v Teoriji in praksi (gl. »Jože Goričar o sebi in družboslovju«, Teorija in praksa, 1985, št. 9, str. 1029–1037). Kritiziral je prakso, ko so »na pamet naučene stavke prenašali na otroke«. In nasploh izražal odpor do »večnih resnic«.

Osebno sva se znašla v enakem položaji, četudi na dveh fakultetah, ko sva se – v nasprotju z »uradno linijo« – vsak zase pisno zavzela za profesorje sociologe in filozofe, ki so jih izključevali s Filozofske fakultete v Beogradu. Oba sva bila partijsko klicana na odgovornost in kaznovana.

Vendar je vse navedeno, kot sem nakazal v izhodišču, le bolj osebno doživljanje delovanja in vloge Jožeta Goričarja, ob katerem ne bi smeli pozabljati, da ožja znanstvena problematika še čaka na temeljitejšo obravnavo. Sociologija kot splošna in posplošujoča družbena znanost pa, kot vidimo tudi

že iz prikazanega, terja in predpostavlja akterje in tip osebnosti, ki ni a priori izključujoča, temveč jo odlikujeta širina in zmožnost dojemanja ter obvladovanja družbene kompleksnosti.

Goričar se je kot sociolog odzival na številne probleme svojega časa in okolja in pri tem doživljal zadrege, s kakršnimi smo se sociologi srečevali (še) več desetletij. S splošnimi znanji o družbi smo se vključevali v reševanje različnih konkretnih problemov po vsebinskih področjih, institucijah in teritorialnih enotah, hkrati pa smo na vsakem koraku srečevali ideološke zamejitve. Na temelju sociološke in politološke teorije je iskal navezave na obravnave samoupravljanja, družbenih konfliktov, »odmiranja države«, kakovost življenja, na sociologijo prostega časa idr. Tako je konceptualno, problemsko in (sub)disciplinarno prispeval k širjenju prostora sociologije pri nas.